

dan bunların içinde en doğru olanı Reyys'in tesbit ettiği 5929 rakamı gibi görünmektedir.

Mısır'da Fransız istilâsı döneminde (1799-1802) ziraî vergilerde denge sağlanması maksadıyla toprakların verimliliğiyle ters orantılı olarak üç ayrı feddân değeri belirlendi: Nil nehrine yakın bölgelerde 1336 arpent (4579 m²), Nil'den uzak topraklarda 2375 arpent (8140 m²) ve Dimyat civarında 2012 arpent (6896 m²). Bunlardan başka Yukarı Mısır'da 1670 arpent (5724 m²) ve Kıptiler arasında 1530 arpent (5253 m²) değeri feddânlar kullanılırdı.

1813 yılında Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından yapılan bir düzenleme ile feddânın değeri 333 $\frac{1}{3}$ kasabakareye indirilmiştir. Yine Mehmed Ali Paşa döneminde, bölgelere göre 3-4 m. arasında değişen değerlere sahip çeşitli kasabaların ortalaması alınarak 1 kasaba = 364 cm. olarak belirlenmiştir. Buna göre 1 feddân = 4416,5332 m²'dir. 1861'de Said Paşa tarafından kasabanın değeri yeniden azaltılarak 355 cm. kabul edilince yeni feddân 4200,8329 m² olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, XIV, 141-142; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "fdd" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "fdd" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "fdd" md.; Lane, *Lexicon*, "fdn" md.; Ahmed Vefik Paşa, *Lehce-i Osmânî*, İstanbul 1293, II, 828; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 442; IV, 198, 216, 240, 241; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 103; Hafâcî, *Şifâ'ü'l-'alil ft mâ ft kelâmi'l-'Arab mine'd-dağil*, İstanbul 1282, s. 167; Barkan, *Kanunlar*, s. 220, 221; Walter Hinz, *el-Mekâyil ve'l-euzânü'l-İslâmiyye* (trc. Kâmil el-Aselî), Amman 1970, s. 97-98; M. Ziyâeddin er-Reyys, *el-Harâc*, Kahire 1977, s. 294-298; Mahmoud Bey, "Le systême métrique actuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 87; M. H. Sauvair, "Materiaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmane", a.e., VIII (1886), s. 516-520; Pakalın, I, 595-596; Cl. Huart, "Feddân", *IA*, IV, 536-537; "Feddân", *TA*, XVI, 193; "Feddân", *ABr*, VIII, 479-480.

CENGİZ KALLEK

FEDEK

(فدك)

Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e tahsis edilen köy.

Fedek (bugünkü Hâit) Medine ile Hayber arasında, Medine'ye yaklaşık 150 km. mesafede yahudilerin yaşadığı bir yerdi. Sa'doğulları'nın (Benî Sa'd b. Bekir) Hayber yahudilerine yardım etmek üze-

re Fedek'te toplandıklarını ve buna karşılık Hayber'in hurma gelirlerinden pay istediklerini haber alan Resûl-i Ekrem, Hayber'in fethinden önce 6. yılın Şâban ayında (Aralık 627) Hz. Ali kumandasındaki 100 kişilik bir askerî birliği Sa'doğulları üzerine Fedek'e göndermişti. Gerçekten Hayber yahudileri Teymâ, Fedek, Vâdilkurâ yahudilerini de yanlarına alarak müslümanlara karşı savaş hazırlığına başlamışlardı. Fedek civarına ulaşan askerî birlik Sa'doğulları casuslarından birini sıkıştırarak karargâhlarını öğrendi. Hz. Ali yahudilerin karargâhına vardığında onların kaçtığını gördü, koyun sürülerine ve develere ganimet olarak el kopup orada üç gün kaldıktan sonra Medine'ye döndü.

Hz. Peygamber, Hayber'in fethinden sonra ensardan Muhayyese b. Mes'ûd'u Fedek halkını İslâm'a davet için gönderdi. Fedek halkı topraklarının yarısı karşılığında Resûlullah ile anlaşmak istediler. Resûl-i Ekrem, müslümanların istedikleri zaman yahudileri çıkarmaları şartıyla bunu kabul etti. Böylece Fedek savaş yapılmadan ele geçirildiği için arazisinin yarısı Hz. Peygamber'e tahsis edildi. Resûlullah buradan elde edilen geliri amme işlerine, yolcu ve misafirlere, ayrıca ailesine sarfederdi.

Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra gerek hanımlarının gerekse kızı Fâtıma'nın Halife Ebû Bekir'den bazı istekleri oldu. Nakledildiğine göre Hz. Peygamber'in vefatı üzerine hanımları Resûl-i Ekrem'in Hayber ve Fedek'teki hisselelerinden miraslarını almak için Hz. Osman'ı Hz. Ebû Bekir'e gönderdilerse de Hz. Âişe onlara Resûlullah'ın, "Biz peygamberler miras bırakmayız, bizim bıraktıklarımız sadakadır" (Buhârî, "Meğâzî", 14, 38; "Ferâ'iz", 3; "İ'tişâm", 5) dediğini söyledi. Bunun üzerine isteklerinden vazgeçtiler.

Hz. Ebû Bekir'in Fâtıma'ya haksızlık ettiği iddiasıyla kaydedilen bir başka rivayet daha vardır. Bu rivayette, Hz. Fâtıma'nın Fedek hurmalığını Resûlullah'ın kendisine hibe ettiğini söylemesi üzerine Hz. Ebû Bekir'in Fâtıma'dan şahit istediği, onun da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i şahit gösterdiği, halifenin Hz. Ali'nin şahadetini davacının kocası olması sebebiyle geçerli saymadığı, sadece Ümmü Eymen'in şahadetini de yeterli görmediği belirtilmektedir. Bu rivayet doğru kabul edilse bile Hz. Ebû Bekir'in verdiği hükümlerde dinî esaslara ne kadar titizlikle riayet ettiğini gösterir. Esasen Hz. Fâtıma'yı Resûlullah'ın vefatından

sonra miras derdine düşmüş bir vâris gibi gösteren bu rivayet, onun Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine olan itirazının da bir mesnedi yapılmak istenmektedir. Babasından kalan mirası alamayan Fâtıma'nın ashâbı toplayarak onların huzurunda uzun bir konuşma yaptığı, Kur'an-ı Kerim'deki miras âyetlerini okuyup halifeyi onlara şikâyet ettiği, kendisine yardımcı olmadıkları için de sitemde bulunduğu, bunun üzerine Ebû Bekir'in Resûlullah'a olan bağlılığını dile getirerek peygamberlerin miras bırakmayacaklarına dair hadisi ondan bizzat duyduğunu belirttiği, buna karşılık Fâtıma'nın peygamberlerin miras bıraktığına dair âyetler (en-Neml 27/16; Fâtır 35/32) okuyarak ona itiraz ettiği yolunda Şîa kaynaklarında yer alan rivayetin de (*A'yânü's-Şî'a*, I, 315-318) aynı maksatla uydurulduğu bellidir. Ayrıca Hz. Ali'nin halife olduktan sonra Fedek'in statüsünü ilk üç halife dönemindeki şekliyle devam ettirmesi Hz. Ebû Bekir'in isabetli hüküm verdiğini göstermeye yeterlidir. Hz. Fâtıma'ya nisbet edilen bu konuşmanın şerhine dair Şîi âlimleri tarafından pek çok eser kaleme alınmıştır (Abdülcebbar er-Rifâi, IV/14, s. 64, 67, 68, 70, 77, 78). Âyetullah Muhammed Tâhir Âl-i Şübbeyr el-Hâkânî'nin *Şerhu Huḫbeti's-Şiddîka Fâtimate'z-Zehrâ* adlı kitabı (Kum 1412/1371 hş.) bunlardan biridir. *Kitâbü Fedek* adını taşıyan birçok eser de bu arada zikredilebilir (a.g.e., IV/14, s. 91-92, 95-96, 102).

Hz. Ömer, anlaşmalara bağlı kalmayıp müslümanlar aleyhinde faaliyette buldukları için yahudileri Fedek'ten çıkarmaya karar verince Ebû'l-Heysem Mâlik b. Teyyihân, Sehl b. Ebû Hasme ve Zeyd b. Sâbit'i oraya gönderdi. Bunlar Fedek topraklarının yarısının değerini tesbit ettiler. 50.000 dirhemün üzerinde olduğu sanılan bu miktarı Hz. Ömer ödedi ve yahudileri yine İslâm sınırları içinde bulunan Suriye tarafına gönderdi. Böylece Fedek gelirinin yarısı beytülmâle geçti, diğer yarısının harcanmasına da Hz. Peygamber devrinde olduğu gibi devam edildi.

Halife Ömer Fedek'i Hz. Fâtıma'nın mirasçılara vermek istediysen de Hz. Ali ile Abbas arasında anlaşmazlık çıktığı için arazi yine beytülmâle kaldı. Muâviye Fedek'i Mervân b. Hakem'e iktâ etti. Mervân da burayı iki oğlu Abdülmelik ile Abdülazîz'e bağışladı. Daha sonra Ömer b. Abdülazîz'e ve Abdülmelik b. Mervân'ın iki oğlu Velid ile Süleyman'a intikal etti.

Velîd ile Süleyman halife olduklarında kendi hisselerini Ömer b. Abdülazîz'e bağışladılar. Ömer b. Abdülazîz halife olunca Fedek'i Hz. Fâtıma'nın torunlarına verdi, ancak halefi II. Yazîd burayı geri aldı. İlk Abbâsî halifesi Seffâh Fedek'i eski sahiplerine iade etti. Fakat bu durum uzun sürmedi ve Ebû Ca'fer el-Mansûr, Muhammed en-Nefsüzzekiyye ile İmam İbrâhîm'in isyanlarından sonra Fedek'i geri aldı. Halife Mehdi Fedek'i tekrar Ali evlâdına veriyse de Halife Hâdî-İlîlhak Ali evlâdının Fah'taki isyanından sonra araziyi aldı. Nihayet Me'mûn burayı yine Hz. Fâtıma'nın torunlarına verdi. Ancak daha sonra Mütevekkil-Alellah bu araziyi tekrar geri almış ve hâsîlatını sadaka olarak dağıtmıştır. Mes'ûdî (*Mürûcû'z-zeheb*, IV, 135) ve İbnü'l-Esir (*el-Kâmil*, VII, 116), Fedek'in Halife Müntasir-Billâh devrinde yeniden Ali evlâdına verildiğini kaydederler. Büyük bir ihtimalle Abbâsîler'in zayıfladığı dönemde Ali evlâdının elinden çıkmış olan Fedek bugün belde halkının özel mülkiyetinde bulunmaktadır (Belâdî, VII, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 463; Buârî, "Meğâzî", 14, 38, "Ferâ'iz", 3, "İ'tişâm", 5; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, s. 55; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 352, 368; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 113 vd.; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, I, 193 vd.; Belâzürî, *Fütâh* (Fayda), s. 41-50; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 223; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 135; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 224-225; VII, 116; Ya'kûbî, *Mu'cemû'l-büldân*, IV, 238-240; İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcû'l-kerâme* (İbn Teymiye, *Minhâcû's-sünne* içinde), Kahire 1328/1962, s. 109-110; Zehebî, *el-Müntekâ min Minhâcî'l-i'tidâl* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Dimaşk, ts., s. 195-200; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 218-220; Firûzâbâdî, *el-Megânimü'l-mûtabe ft me'âlimi tâbe*, Riyad 1389/1969, s. 311-315; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 205, 431; X, 168; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3349; Reşid Rızâ, *Tefstrü'l-menâr*, IV, 413; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 396; Hamed el-Câsir, *el-Mu'cemû'l-cuğrâfi li'l-bilâdî'l-Arabîyyeti's-Su'ûdiyye: Şimâlû'l-memleke*, Riyad 1397/1977, I, 378-379; III, 1023; *A'yânü's-Şî'a*, I, 306-323; Köksal, *İslâm Tarihî* (Medîne), VI, 87-91; VII, 247-250; Mahmud Esad, *İslâm Tarihî*, s. 749 vd.; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihî*, İstanbul 1986, II, 327-328; M. Bâkır es-Sadr, *Fedek fi't-târîh*, Beyrut 1987; Mahmud Şükrî el-Âlûsî, *Muhtasarü't-Tuhfeti'l-işnâ 'aşerîyye*, İstanbul 1988, s. 244-246; Hasan el-Mustafavî, *el-Hakâ'ik ft târîhi'l-İslâm ve'l-fiten ve'l-ağdâs*, Kum 1410, s. 180-193; M. M. Hasan Şürrâb, *el-Me'âlimü'l-eşre ft's-sünne ve's-sîre*, Dimaşk - Beyrut 1411/1991, s. 215-217; Âtik b. Gays el-Belâdî, *Mu'cemû me'âlimi'l-Hicâz*, Mekke, ts., VII, 23-28; Abdülcebbar er-Rifâî, "Mu'cemû mâ kütibe 'an Fâtimate'z-Zehrâ", *Türâsünâ*, IV/14, Kum 1409, s. 57-104; J. Schleifer, "Fedek", *IA*, IV, 537.

HÜSEYİN ALGÜL

FEDERAL ALMANYA

(bk. ALMANYA).

FEHİM, Süleyman

(bk. SÜLEYMAN FEHİM).

FEHİM-i KADİM

(فہیم قدیم)

(ö. 1057/1647)

Divan şairi.

Asıl adı Mustafa, mahlası Fehîm'dir. Ailesi hakkında fazla bilgi bulunmayan Fehîm'in babasının muhtemelen Halep asıllı olduğu, İstanbul'da Tahtakale'de veya Parmakkapı'da unculuk yahut kurabiyecilik yaptığı bilinmektedir. Fehîm'e bu sebeple "Uncuzâde" denildiği gibi XIX. yüzyılda hoca olarak büyük şöhrete sahip bulunan ve Fehîm'e hayranlığı dolayısıyla aynı mahlası kullanan Süleyman Fehîm Efendi ile karıştırılmaması için "Kadîm" sıfatıyla anılmaktadır.

Doğum tarihi kaynaklarda 1037 (1627) olarak gösterilmektedir. Fehîm'in yakın dostu olan Evliya Çelebi onun on yedi on sekiz yaşlarında divan tertip ettiğinden bahseder. Ancak çeşitli kaynaklar ve edebiyat tarihleri Fehîm'in bir "harika çocuk" olduğu fikrini benimsemiş gibi görünseler de onun 1640'ta ölen IV. Murad için söylediği ünlü kasidesinin on iki on üç yaşlarındaki bir çocuk tarafından söylenmiş olması pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca *Şehrengîz*'ini 1041'de (1631) yazdığı göz önünde tutulursa doğum tarihini daha önceki yıllara götürmek icap eder.

Tahsili ve yetişmesi hakkında da fazla bilgi bulunmayan Fehîm'in Arapça'yı muhtemelen ailesinden ana dili olarak öğrendiği, düşürdüğü Farsça bir tarihe göre pek genç sayılabilecek bir yaşta Örfî-i Şîrâzî divanını istinsah etmesinden (*Fehîm-i Kadîm*, s. 718-719) ve kendi şiirlerinde Farsça'yı da iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Fehîm'in kısa hayatı talihsizlikler içinde geçmiş görünmektedir. Onun bir süreye kâtiplik yaptığı, daha sonra Kudüs, Mekke, Medine, Edirne ve son olarak da Mısır'da bulunduğu bilinmektedir. Mısır'a gitmeden önce yazdığı bazı şiirlerinde talihsizliğinden, Anadolu'da mevki sahiplerinin değer bilmezliklerinden, bu ülkenin kötülüğünden, buradan kur-

ulma arzusundan ve şairlerin rezilliklerinden şikâyet eden Fehîm, Bosnalı Mezâkî Süleyman Efendi'nin teşvikiyle, büyük bir ihtimalle 1644 yılında Mısır'a vali tayin edilen Eyüp Paşa'nın maiyetine katılır. Bir kısım kavuştuğu anlaşılın Fehîm zamanla buradan da sıkılır ve İstanbul'a duyduğu hasreti dile getirmeye başlar. Bu hasret ve gurbetten dolayı içkiye müptelâ olur. Çevresindekiler bu duruma fazla tahammül edemeyip yine Mezâkî'nin araya girmesiyle onu valinin gözünden düşürürler. Bağışlanması için Eyüp Paşa'ya yazdığı tahmin edilen bir kasidesinde etrafındakilerin dedikodularını yüzünden gurbetten sıkıldığını belirten Fehîm, nihayet Mısır Kalesi dizdârı Mehmed Ağa'nın sağladığı imkânlarla Mısır hazinesini İstanbul'a götüren bir kafileye katılır. Kendi ifadesiyle "Mısır zindanı"ndan kurtulup "vatan-ı aslî" dediği İstanbul'a hareket eder. Ancak bu arzusuna kavuşmadan sırtma veya muhtemelen veba sebebiyle, Müstakimzâde'nin verdiği "vefât-ı şâir" terkininin gösterdiği 1057 (1647) yılında Konya'nın Ilgın kazasında vefat eder. Evliya Çelebi mezarının şehirdeki caminin mihrabı önünde bulunduğunu kaydetmektedir.

En güzel şiirlerinden biri kabul edilen "rûz u şeb" redifli kasidesini na't olarak kaleme alan, en hacimli şiirini on iki imam için yazan, ilhamında Mevlevîlik'le ilgili unsurların geniş yer tuttuğu Fehîm kelimesinin tam anlamıyla bir bohem yaşayışına sahip, hoşsohbet, tok sözlü, mustarîp ruhlu bir şairdir. Bazı kaynaklar iki rubâisine dayanarak onun kekeme olduğunu da kaydederler.

Sadece bir mecmuada tesbit edilen bir kayda göre Fehîm başlangıçta Dakîkî mahlasıyla şiirler söylemiş ve bu mahlasla bir divan teşkil etmiştir (Küçük, s. 91). Ancak daha sonra bu divanı yakmış ve Fehîm mahlasıyla yeni şiirler yazmıştır. Bunun doğruluğu tesbit edilebilirse Fehîm'in yaş meselesinin daha açık şekilde ortaya çıkacağı düşünülebilir.

Bir divan şairi olarak Fehîm'in en büyük özelliği kendine has bir üslup sahibi olmasıdır. Divan şiirinde genellikle kalıplaşmış biçimde tasvir edilen çevre bile onun gazellerinde pitoresk tasvirler ve günlük vak'alarla oldukça tabii bir şekilde yer alır. Bunda, sebki Hindî'nin yeni anlatım şekilleri ararken halk yaşayış ve söyleyişini şiire sokan ifade tarzının da tesiri vardır. Pek çok şiirinde görülen ıstırap terennümleri, divan şiiri-